

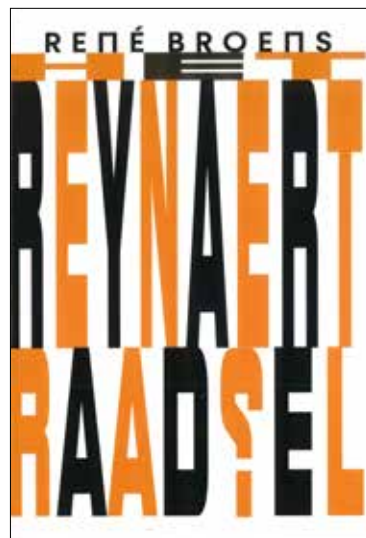
Het Reynaertraadsel van René Broens

TINE DE KONINCK

Door het uitzicht en de vormgeving van het boek verwacht je als lezer een detectiveroman of iets dergelijks tegen de achtergrond van het middeleeuwse Reynaertverhaal, maar niets is minder waar. *Het Reynaertraadsel* is een uitermate boeiend synthesewerk over de Reynaertfiguur van de neerlandicus en Reynaertonderzoeker René Broens, die zichzelf in zijn boek 'een doorwinterde [sic] vossenjager' (p. 7) noemt. Broens poneert in zijn inleiding dat hij het grote Reynaertraadsel wil ontsluiten; hij wil een antwoord bieden op de vraag hoe we de raadselachtige figuur moeten begrijpen. Het is een vraag die wetenschappers al decennialang bezighoudt: is Reynaert de

vos een voorvechter van de vrijheid of is hij een boosaardige, door en door slechte figuur? Volgens de Nederlandse historische letterkundige Frits van Oostrom is een eenzijdige karakterisering sowieso geen goede benaderingswijze. Naar het antwoord hoe de *Reynaert* dan wel gedefinieerd moet worden, gaat Broens op zoek.

Nadat hij zeven stelregels voor zijn aanpak heeft geformuleerd op basis van de huidige stand van het Reynaertonderzoek, bespreekt hij in vier opeenvolgende hoofdstukken verschillende facetten die de complexiteit van de vos aantonen en waarbij de ene typering logisch uit

de andere volgt. Hij beschouwt Reynaert achtereenvolgens als booswicht (hoofdstuk 1), als humoristische vos en goddelijke bedrieger (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 en 4 belicht hij de religieuze dimensie van de vos en identificeert hij hem als de literaire tegenhanger van een ketter. Broens wil verbanden tussen al deze interpretaties leggen en belooft daarbij op het einde van de rit het grote Reynaertraadsel te onthullen (p. 10). Zulk een inleiding schept zonder meer grote verwachtingen bij de lezer.

In het eerste hoofdstuk wil Broens Reynaerts machtsspel doorgronden door diens gevoelsleven, imago, levensstijl en maatschappelijk gedrag in kaart te brengen. Zelf ziet hij dit als een 'mijnenveld' (p. 17) dat hij toch wil betreden door in dialoog te gaan met eerdere onderzoekers. En dat doet Broens werkelijk op een subtiele, maar tegelijkertijd sublieme manier. Hij verweeft citaten uit eerdere studies met eigen bevindingen tot een mooi samenhangend en zeer vlot leesbaar geheel. Door te kiezen voor een eindnotenapparaat en niet in de tekst naar allerlei studies te verwijzen, leest zijn tekst als een trein en maakt hij hem toegankelijk voor een zeer breed publiek, zonder daarbij aan wetenschappelijkheid in te boeten.

Broens toont zich een ongelooflijke kenner van het Reynaertverhaal, door elke stelling die hij poneert, elk argument dat hij aanhaalt, te stofferen met boeiende, pittige, humoristische, soms regelrecht ontluisterende voorbeelden uit het epos. Zo verwoordt Broens Reynaerts gevoelsleven als volgt: 'Blij zijn dat een medemens wordt gedood en blij zijn dat je de verantwoordelijkheid daarvoor wellicht ontloopt' (p. 18). Reynaerts onverschilligheid en ontstellend gebrek aan empathie en schuldbesef komen door beschrijvingen van verschillende gebeurtenissen die zijn levenswandel in de verf zetten ook bij de lezer duidelijk binnen. Na deze karakterschets concludeert Broens dat Reynaert alle kenmerken vertoont van een klassiek type psychopaat. Daarvoor doet hij een beroep op een screenings-checklist uit de psychologie (PCL-SV), waarvan onthutsend genoeg alle punten op Reynaert van toepassing zijn.

In hoofdstuk twee plaatst René Broens Reynaert de vos in het licht van het literaire genre waarin Willem schreef, namelijk het dierepos, een humoristisch genre waarin de dubbelzinnigheid tussen menselijk en dierlijk gedrag een cruciale rol speelt. Daarbij introduceert Broens het wetenschappelijke concept van de ‘goddelijke bedrieger’, die veel gelijkenissen met de psychopaat vertoont, maar per definitie amoreel is. Ontdaan van alle moraliteit leest de auteur de sluwe vos als een humoristisch personage en kunnen we zijn gedrag begrijpen in het licht van een bewuste slingerbeweging tussen het mens- en diervormige. Op dezelfde dynamische manier weet de auteur ook in dit hoofdstuk de lezer geboeid te houden, door precies voldoende tekstvoorbeelden aan te reiken, afgewisseld met verwijzingen naar eerdere Reynaertstudies en zijn eigen bevindingen.

Als bruggetje naar het volgende hoofdstuk stelt Broens dat goddelijke bedriegers het meest humoristisch zijn als ze lachen met religie. In het Reynaertonderzoek blijkt die goddelijke humor nog quasi onbelicht, waardoor Broens zich hier op zijn best kan tonen als onderzoeker. Hij introduceert de lezer in de religieuze en profane wereld van de middeleeuwen, zodat hij de humor in *Van den vos Reynaerde* in de contemporaine religieuze context kan plaatsen. Hij start met korte uitweidingen over onder andere het Vierde Lateraans Concilie (1215) en enkele decreten die daaruit voorkwamen. Nooit verliest hij echter de rode draad van zijn boek uit het oog. Alle extra uiteenzettingen dienen één doel: de complexe figuur van Reynaert ontrafelen.

Om evidente redenen vraagt Broens zich in dat hoofdstuk af of Reynaert gezien kan worden als de literaire tegenhanger van een middeleeuwse ketter; de vos noemt zichzelf er namelijk één. De auteur analyseert zeer secuur, maar tegelijkertijd erg levendig de karakterbeschrijving van een ‘ketter’, die gezien wordt als agressief, geheimzinnig en dubbelzinnig, boosaardig en een ordeverstoorder, kenmerken die overduidelijk ook op Reynaert van toepassing zijn. Hetzelfde doet hij nadien voor het concept van de ‘antichrist’, waar de vos ook erg veel van weg heeft. Een boeiende

paragraaf handelt over de veertien werken van barmhartigheid, waarvan Broens laat zien dat Reynaert ze heel bewust omdraait.

Voor de auteur zijn lezer het Reynaertraadsel ontsluit, volgt nog een kort hoofdstuk over de vraag of de Reynaertfiguur wordt ingezet om op een satirische manier de oorlog tegen de ketterij te bekijken. Uit Broens' lezing blijkt dat dat inderdaad het geval is, maar dat het verhaal nog veel meer satirische toespelingen bevat op onder meer joden, prostituees en homoseksuelen. Als Broens tot slot de balans opmaakt, concludeert hij dat *Van den vos Reynaerde* een 'komisch meesterwerk' is met een grote gelaagdheid, zowel in de Reynaertfiguur zelf als in het hele wereldbeeld dat hij oproept en op z'n kop zet (p. 175). Het is een conclusie ik deel na het lezen van dit sterk gedocumenteerd boek. Eindigen doet Broens door een brug te slaan met de actualiteit. Hij introduceert de term 'kleptocratie', een niet al te fraaie corrupte samenlevingsvorm, die we moeiteloos op het dierenepos *Van den vos Reynaerde* kunnen toepassen, maar kwalijk genoeg ook op onze moderne wereld. En zo maakt Broens nog maar eens duidelijk hoe middeleeuwse literatuur ook nu nog van grote betekenis kan zijn.

René Broens, *Het Reynaertraadsel*. Amsterdam, Stichting Voetnoot, 2022, 202 p.
